

BOTÍKOVÁ, MARTA (ED.) – ŠVECOVÁ, SOŇA – JAKUBÍKOVÁ, KORNÉLIA: TRADÍCIE SLOVENSKEJ RODINY VEDA-BICFS, Bratislava 1997, 242 s.

Problemátike rodiny bola v slovenskej etnológii venovaná zvýšená pozornosť v rámci výskumných projektov najmä na prelome 70. a 80. rokov 20. storočia. Odvtedy tejto téme, napriek jej stálej aktuálnosti, nebola venovaná systematická pozornosť. K oživeniu záujmu došlo opäť v posledných rokoch. Impulzom bolo otvorenie kontaktov smerom k západoeurópskej sociálnej histórii a historickej demografii, kde má výskum rodiny pevné miesto. Pre slovenských etnológov to znamenalo prístup k novým metodologickým prístupom a kontextom. Slovensko ležiace na hranici diskutovanej Hajnalovej línie je pre západoeurópskych bádateľov jedným z málo prebádaných miest v mozaike európskych rodinných foriem a štruktúr. Záujem o výskumy rodiny na Slovensku viedol k potrebe retrospektívneho pohľadu a sumarizácie existujúceho poznania. V rámci Medzinárodného roka rodiny vznikla myšlienka sprístupniť dosiahnuté vedecké výsledky roztratené v odborných časopisoch širšej verejnosti formou publikácie. S istým časovým odstupom vznikla monografická práca, ktorej podstatnú časť autorsky pripravila Soňa Švecová. Využila v nej svoje skúsenosti z terénnych bádání v 60. a 70. rokoch 20. storočia i poznanie slovensko-českých a stredoeurópskych korelácií vo vývine rodiny v 19. a v prvej polovici 20. storočia.

Toto časové vymedzenie je v publikácii prevládajúce. Metodologickým aj obsahovým obohatením je doplnenie staršieho materiálu o výsledky kartografických výskumov realizovaných pri príprave Etnografického atlasu Slovenska. Prezentovaný materiál dokumentuje javy a vzťahy príznačné pre roľnícke prostredie. Existujúce

poznatky z prostredia robotníckej a mestskej rodiny si autorky nekládli za cieľ komplexnejšie spracovať. Konfrontácie s tendenciami vývinu mestskej rodiny slúžia len k precíznejšiemu definovaniu rodiny roľníckej.

Slovenskú rodinu publikácia čitateľovi postupne predstavuje vo variabilnosti jej foriem, v prirodzených kontextoch fungovania vo vidieckom spoločenstve, vo verbálnom vyjadrovaní príbuzenských vzťahov, v životnom cykle jednotlivca, v ekonomicko-právnych väzbách a v komplexe rodinných obyčají.

V prvej časti sú vymenované formy rodiny zaznamenané na Slovensku so zreteľom na všeobecne prijaté triedenie rodinnej štruktúry podľa P. Lasletta. Narúša sa mýtus o prevládajúcej veľkorodine na slovenskom vidieku. Pokus o analýzu rodinných ekotypov vo vidieckom prostredí sa inšpiruje rakúskou sociálno-historickou vedou. Autorka dáva do protikladu rodiny zaoberajúce sa chovom dobytká a vinohradníctvom. Významnú diferenciacnú zložku v ekonomických väzbách zohrávalo služobníctvo. Objavovanie ženských a mužských "svetov" a pozície príslušníkov oboch pohlaví v rodinnej hierarchii je cenným prínosom k gender study. Pre pochopenie východoeurópskeho typu rodiny, ku ktorému sa priraduje slovenská rodina, je dôležité spoznanie jej kolektívneho princípu vyplývajúceho z dedičského systému nedelenia majetku. Práve v prejavoch spolužitia v "nedielnej rodine", pretrvávajúcom do súčasnosti, treba hľadať kľúč k pochopeniu tradičnej slovenskej rodiny.

Vzťahy pokrvných a afinitných príbuzných vyjadrené v príbuzenských názvoch sú predmetom druhej kapitoly. Tu sa uplatnili aj kartografické výsledky výskumov, približujúce geografické rozloženie javov. Časť Rodina a dedina poukazuje na spleť a prepojenosť sociálnych vzťahov v uzavretom dedinskom spoločenstve, konfrontovanom s izolovanou rodinou v otvorenom urbanizovanom svete. Socializácia jednot-

livca, endogamia a exogamia v slovenských dedinách, rezidencia manželstva, problematika vdovstva a starých ľudí je obsahom kapitoly *Premeny v živote človeka*. Generačný princíp delenia a dedenia rodinného majetku, určovaný obyčajovým právom, a neskôr viac či menej rešpektovanými zákonmi, je kľúčom k pochopeniu ekonomických väzieb podmieňujúcich celý rad ďalších vzťahov. Rodina v dome a vo dvore je názov kapitoly približujúcej vzťah rodinných foriem a bývania, sociálnej funkcie priestorov, spanie, jedenie a ďalšie každodenné aktivity členov rodiny. Slovom i obrazom sú priblížené regionálne osobitosti v ľudovej architektúre, súvisiace s rodinnými formami. K príbuzenským vzťahom medzi rodinami sa vracia ďalšia kapitola, venovaná tentokrát nie príbuzenským názvom, ale analýze vzťahov v pokrvnom, afinitnom a duchovnom príbuzenstve. Ide o hľadanie odpovede na otázku "kto je považovaný za príbuzného?", vymedzovanie pokrvnenstva, osobitosti vzťahov v endogamných obciach.

Kapitola autorky Marty Botíkovej o regulácii pôrodnosti poukazuje na regionálne rozdiely v štruktúre a formách rodiny na Slovensku, závislé od ekonomických vzťahov a súvisiace aj s konfesijným zložením obyvateľstva. Pozornosť venuje najmä jednodetnému systému, rozšírenému v južných oblastiach stredného Slovenska. Regulácia pôrodnosti viedla k rozvinutiu foriem antikoncepcie a interupcie. Tu by azda bolo bývalo zaujímavé porovnať súčasné regióny s výrazne nízkou, alebo vysokou natalitou. Poznanie tradícií by bolo jedným z kľúčov k pochopeniu týchto rozdielov.

Posledná kapitola o rodinných obyčajoch od autorky Kornélie Jakubíkovej je logicky zaradená do publikácie ako prepojenie sociálnej kultúry s duchovnou kultúrou. Predsa však štýlom spracovania pôsobí neorganicky. Keďže bolo potrebné povedať veľa na pomerne malej ploche, výsledkom je vytvorenie strohých modelov obrádov životného cyklu – narodenia, svadby, pohrebu a ďalších – bez poukázania na ich regionálne, konfesijné, majetkovo-sociálne rozdiely, ako aj bez oživenia výpoveďami informátorov, ktoré majú nespornú hodnotu v kapitolách S. Švecovej. Vynára sa otázka, či by nebolo účelnejšie daný priestor poskytnúť poznatkom o rodinách v priemyselných centrách a v meste.

Zahraničnému čitateľovi priblíži obsah rozsiahle anglické resumé a anglický zoznam textov k obrázkom. I keď resumé nikdy nenahradí hlavný text, zostavovateľka v rámci možností sprístupnila publikáciu pre širší okruh záujemcov z radov zahraničných odborníkov, čím práci otvorila cestu do širších európskych kontextov.

Publikácia má slúžiť ako príručka pre poslucháčov národopisu na slovenských univerzitách. Jej najslabšou stránkou sa javí formálne spracovanie textov, ktoré po grafickej i jazykovej stránke pôsobí neprofesionálne. Absentuje tu členenie textov, zvýraznenie kľúčových slov a odlišenie výpovedí informátorov, študentovi nemá čo uľahčiť orientáciu v textoch a fixáciu poznatkov. Chýbna a neúplná mapa žúp skôr popletie. Abecednému zoznamu literatúry síce predchádza štúdiá približujúca vývin záujmu o výskum rodiny v slovenskej a českej etnológii, zoznam literatúry je však neprehľadný a navyše bibliograficky nekompletný. Nešťastne zvolený neúsporný typ písma s ťažko rozlíšiteľnou kurzívou prispel k predraženiu publikácie a aj k jej ťažšej dostupnosti práve medzi tými, ktorým je určený. Použitý skriptový formát A4 tieto nedostatky určite nenahradí a laika od kúpy knihy možno odradí. Kvalita spracovania nerobí dobré meno vydavateľstvu VEDA a ťažko sa napraví aj pri možných reedíciách.

Pozitívom vizuálnej stránky publikácie je množstvo hodnotných dobových fotografií, z ktorých mnohé neboli dosiaľ uverejnené na stránkach odbornej literatúry.

Hodnotenie publikácie závisí od očakávaní, ktoré do nej čitateľ vkladal. Odborník, ktorý očakával, že sa dozvie niečo nové, alebo že táto publikácia bude znamenať posun v poznaní, bude zrejme sklamaný. Laik, študent a napokon i odborník však dostáva do rúk súhrnnú informáciu o poznatkoch síce zhromaždených dávnejšie, ale stále považovaných za základ pre poznanie tradícií slovenskej rodiny. Vzhľadom na ťažšiu dostupnosť starších odborných časopisov, v ktorých tieto poznatky boli uverejnené, nesporne dozrel čas aj na takéto návraty. Nemyslím, že by blokovali publikačný priestor novším prístupom a poznatkom. Napokon, publikácia nie je určená iba etnológom, ale aj odborníkom na problematiku rodiny z iných vedných disciplín a u tých majú tieto staronové poznatky pozitívny ohlas.

Zuzana Beňušková

SLOVENSKÉ SVADBY

Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska II.

Z dotazníkovej akcie Matice slovenskej 1942. Odborné štúdie: Kornélia Jakubíková, Milan Leščák. Zostavil M. Leščák. Nadácia Prebudená pieseň, Bratislava 1996, 312 s.

Dostáva sa nám do rúk ďalší zväzok edície Prameňov k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska s tematikou komplexu obyčajov a folklórnych prejavov (reči, vinšov, textov piesní) spätých so svadobným ceremoniálom. Ako už sám podtitul napovedá, recenzovaná publikácia prináša vzhľadom k rozsahu materiálu selektované výsledky dotazníkovej akcie, organizovanej Matiou slovenskou za pomoci odborných garantov, špecialistov na ľudovú kultúru a realizovanej prostredníctvom učiteľov dedinských škôl na celom vtedajšom území Slovenska. Prezentovaný materiál vychádza z pôvodného korpusu dát z viac ako 500 obcí a napriek tomu, že ho učelia zozbierali podľa jednotného dotazníka, prístup jednotlivých prispievateľov bol prekvapujúco rôznorodý.

Publikácia má v prvom rade pramenný charakter. Prináša materiály v podobe, v akej boli zaslané organizátorom akcie. Plní teda predovšetkým funkciu dokumentu, čo ocenia najmä odborníci, i keď je práca ako celok určená aj širšiemu okruhu záujemcov (pozri Predslov, s. 7). V úvodnej stati zostavovateľa (s. 18–24) nachádzame všetky základné informácie o dotazníkovej akcii, charaktere materiálu, kritériách výberu, ako aj edičných zásahoch, ktorými sa pri zostavovaní knihy riadil. Materiál samotný je zaujímavým dokladom toho, ako rôznorodo možno pochopiť a realizovať vyplňanie toho istého orientačného dotazníka, pričom vypovedá aj o ambíciách jednotlivých prispievateľov, a to od beletrizovaného “poviedkového” poňatia svadby videnej pohľadom jej aktérky, nevesty (Opatovce nad Nitrou) cez spracovanie tej istej témy pre javisko v podobe scenára (Nová Bystrica), až po strohý výpočet piesní bez konkrétneho opisu obyčaja, s ktorým sa viazali (Rozhanovce), či naopak podrobná charakteristika zvyku (obraďu) bez uvádzania piesní atď.

V edičnej poznámke (s. 25) nachádzame informáciu o ojedinelom výskyte zápisov melódii

piesní, ktoré však zostavovateľ v materiáloch neuvádza. Podľa mojich skúseností práve materiály piesní zozbierané učiteľmi v rámci tej istej akcie (z rokov 1939–1942, uložené v Centrálnom archíve Ústavu hudobnej vedy SAV a Piesňového archívu Ústavu etnológie SAV v Bratislave), prípadne z toho istého obdobia v rámci tzv. Wollmanovho archívu (roky 1927–1944), nachádzajúce sa v Ústave etnológie SAV, patria k neprehliadnuteľným prameňom štúdia slovenskej ľudovej piesne, a to tak z hľadiska žánrového, ako i vývinového. Ponímanie piesne z čisto textového hľadiska patrí už vo výskume ľudovej piesne k prekonaným a domnievam sa, že uvedenie (i keď nepočetných) melodických zápisov by len zvýšilo atraktivnosť a dokumentárnu hodnotu publikácie tak pre laikov, ako i odborníkov. Pre etnomuzikológa sú nezriedka cenné i jednotlivé – zdanlivo okrajové – notové zápisy melódii piesní, a to najmä zo sledovaného obdobia.

Zo spomínaného počtu lokalít boli do výberu zahrnuté informácie o svadbe z 54 obcí. Aj keď v úvodnej časti knihy nachádzame zoznam jednotlivých lokalít (podľa inv. čísla materiálu v Textovom archíve ÚEt SAV v Bratislave) a materiál je usporiadaný abecedne podľa lokalít, chýba mi tu kvôli lepšej orientácii register obcí s uvedením strany v publikácii.

Popri nespochybniteľnom materiálovom prínose knihy s vysokou výpovednou hodnotou za jednu z najcennejších častí publikácie možno považovať odbornú štúdiu Kornélie Jakubíkovej (s. 8–17). Prináša erudovaný pohľad tak na dejiny záujmu o svadbu na Slovensku, slovenskú svadbu ako celok z hľadiska etnológie, a to aj s ohľadom na širšie ponímané (slavistické či europeistické) a historické súvislosti (inštitucionálne vplyvy svetskej a cirkevnej vrchnosti na zmeny, či naopak rezistentnosť tradičného svadobného ceremoniálu v oblasti legislatívno-právnej, z hľadiska určovania termínu svadby, minimálneho sobášneho veku, trvania ceremoniálu, ovplyvňovania spôsobu zábavy na svadbách a pod.). Autorka konštatuje aj v iných oblastiach ľudovej kultúry Slovenska potvrdenú výraznú variabilitu tradičnej svadby, a to tak regionálnu, ako i lokálnu. Napriek tejto rozmanitosti je však možné špecifikovať určitú identitu štruktúry základných zložiek svadobného ceremoniálu na celom území Slovenska, pričom tu autorka uvádza konkrétnu schému tradičnej svadby na Slo-

vensku v prvej polovici 20. storočia. Druhý zväzok edície *Pramene tradičnej duchovnej kultúry Slovenska* možno napriek drobným výhradám hodnotiť vysoko pozitívne, pričom ťažiskom práce je publikovaný pramenný materiál, vyplňajúci mnohé medzery, ktoré slovenská etnológia (vrátane folkloristiky) voči svojej tradičnej ľudovej kultúre napriek početným archívnym prameňom dodnes má.

Eva Krekovičová

**SIEGFRIED NEUMANN (Hg.):
VOLKSLEBEN UND VOLKSKULTUR
IN VERGANGENHEIT UND GEGEN-
WART**

Befunde und Probleme im internationalen Vergleich.

(Život ľudu a ľudová kultúra v minulosti a prítomnosti. Skutočnosti a problémy pri internacionálnom porovnávaní.) – Bern; Berlin; Frankfurt a.M.; New York; Paris; Wien: Peter Lang, 1993

Tri roky po odchode Hermanna Strobacha do penzie, v roku 1990, vyšla na počesť tohto popredného predstaviteľa folkloristiky v Akadémii vied NDR (Akademie der Wissenschaften der DDR) kniha, ktorá si zaslúži ocenenie aj päť rokov po jej vydaní. Jej význam nespočíva len v tom, že v sebe zjednocuje príspevky kolegov z východu a západu venované jubilantovi, čo zodpovedá širokému spektru tém skúmania Hermanna Strobacha. Táto kniha okrem toho veľmi pozoruhodným spôsobom vykresľuje situáciu etnológie na konci storočia. Do istej miery ju možno pokladať za programovú, pretože vykresľuje jednoznačný profil našej disciplíny, čoho sa dožadovali obe vysokoškolské zasadania Nemeckej národopisnej spoločnosti 1994 v Marburgu a 1996 v Bazileji. Táto publikácia vyšla v čase, keď názov „Volkskunde“ (národopis) uvoľnil miesto v prospech označení „Europäische Ethnologie“ (európska etnológia), „Empirische Kulturwissenschaften“ (empirické kultúrne vedy) a „Kulturanthropologie“ (kultúrna antropológia). Na začiatku nášho desaťročia pôsobila kniha s ná-

zvom „Volksleben und Volkskultur“ (Život ľudu a ľudová kultúra) ako anachronizmus.

Len zriedka sa podarí tak výstižne ako v tomto prípade, prostredníctvom systematizácie nahromadených, tematicky veľmi odlišných príspevkov, predložiť zborník s učebnicovým charakterom, ktorý poukazuje na rôznorodosť postojov a tém etnologického bádania. Príspevky sú zahrnuté v štyroch kapitolách, ktoré odzrkadľujú etnologický kánon bez toho, aby ho obmedzovali. V prvej časti „Volksleben und Volkskultur – Probleme und Wege der Forschung“ (Život ľudu a ľudová kultúra – Problémy a cesty bádania) prezentuje Lauri Honko, Zbigniew Jasiewicz, Giovanni Battista Bronzini a Siegfried Neumann ťažiskové body a metódy. Po tomto teoretickom úvode nasleduje 16 statí so špeciálnymi výskumnými prístupmi k trom tematickým okruhom: „Alltag – Alltägliches und Besonderes“ (Každodennosť – Každodenné a výnimočné) s príspevkami od Rudolfa Weinholda, Heidrun Wozel, Siegfrieda Kubeho, Lutz Liberta, Alla E. Ter-Sarkisanca; „Objekte des Alltags und ihre Behandlung“ (Objekty každodennosti a ich význam) s príspevkami od Karla Baumgartena, Henryho Gawlicka, Wolfganga Rudolpha, Wolfganga Steusloff a Andrzeja Stawarza; „Volkserzählung, Volkslied, Volkstheater“ (Ľudové rozprávanie, ľudová pieseň, ľudové divadlo) s príspevkami od Jaromíra Jecha, Vilmosa Voigta, Kirilla V. Čistova, Ildiko Krízy, Oldřicha Sirovátku a Bohuslava Beneša. Tieto výskumy podrobne zvažujú všetko to, čo teoretické príspevky formulovali ako všeobecne platné. Týmto spôsobom bolo možné zamerať celú publikáciu na etnologické prístupy k téme „Volkskultur“ (ľudová kultúra) a navyše ohraničiť v ich rozmanitosti teoretickým základom, ktorý budeme rozoberať ďalej podrobnejšie.

Lauri Honko sa zaoberal často používanými pojmami „Überlieferung, Kultur, Identität“ (tradícia/odovzdávanie, kultúra, identita) a ich významom pre etnografický výskum. Honkovi ide najmä o príbuznosť týchto troch kľúčových slov. Dožaduje sa rozšírenia pojmu „Überlieferung“ (tradícia/odovzdávanie), ktorý chápe ako „kultúrny potenciál, kultúrny zdroj“ ďaleko prevyšujúci množstvo materiálu, ktorý aktuálna kultúra obsahuje. Kultúra usporadúva toto duchovné dedičstvo vždy podľa príslušných záujmov a chápania hodnôt, podľa sociálnej kontroly a zmysluplnosti (s. 22). Identita naproti tomu triedi

kultúru podľa významu kultúrnych javov a prejavov pre vtedajšiu príslušnú skupinu. Je teda princípom usporiadania druhého stupňa (s. 23). Tradíciou sa zaoberajú dôsledné etnografické výskumy – zbierajú a zaznamenávajú tieto svedectvá. Takto vzniknutý záznam aktuálneho kultúrneho prejavu podlieha možno už v ďalšom okamihu zmene. Preto treba mať pre postihnutie kontinuity zmenených javov a myšlienok, o ktoré nám vlastne ide, veľmi ostrý fenomenologický a funkčno-analytický zrak.

Aj otázky, čo sa zaoberajú genézou kultúrnych javov, ich významom a fungovaním v spoločnosti, ktoré Zbigniew Jasiewicz upresnil ako podstatné témy výskumu poľskej etnológie, unikajú našej pozornosti pri skúmaní kontinuity kultúry. Etnológia a mimoeurópska etnológia neboli v Poľsku kedysi od seba oddelené – ani obsahovo, ani inštitučne. Neexistovali paralelne, ale môžu sa chápať ako jednotlivé etapy bádania (s. 30). Rozdiely v rámci tohto odboru poukazujú na rôznosť impulzov vo výskume a odlišnosť chápania pojmu “ľudová kultúra”. Autor zvlášť zdôrazňuje skúmanie súčasnej kultúry so silne rozšírenou sociálnou perspektívou a predpovedá mu veľkú budúcnosť. Odlúčil od seba, možno nevedomky, tradičnú a súčasnú kultúru, čo sa recenzentke nezdá byť príliš zmysluplné.

Giovanni Battista Bronzini analyzuje prácu dvoch ruských lingvistov, literárnych vedcov a folkloristov – Petra G. Bogatyriova a Romana O. Jakobsona z roku 1929 “Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens” (Folklor ako zvláštna forma tvorby), zhodnocuje význam ich tiež pre súčasný folkloristický výskum. O spomenutom článku sa viackrát diskutovalo. Hermann Bausinger (Formen der Volkspoesie /Formy ľudovej poézie/, 2.vydanie, Berlin 1980, s. 48) a Hedda Jason (Marginalia to P. Bogatyrev and R. Jakobsons Essays “Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens”, in: Folklore 102/1991, s. 21–38) kritizovali predovšetkým prenášanie lingvistických pojmov “langue” a “parole” do folklóru. Bronzini naproti tomu diskutuje o teórii Bogatyriova a Jakobsona na pozadí dávnejšej debaty o ústnych a písomných prejavoch, o kolektívnosti a individuálnosti, o folklóre a literatúre. Ide mu o taký diferencujúci náhľad, ktorý síce oddeľuje od seba folklór a literatúru na základe ich spôsobu tvorby, zároveň však vyzdví-

huje zameniteľnosť literárnych a folklórnych motívov, autorov a čitateľov, prípadne poslucháčov. Lebo aj keď je historická totožnosť relevantnejšia ako štrukturálne rozdiely, Bronzini požaduje návrat etnológie k historicky podloženým stanoviskám (s. 46).

Podľa logickej výstavby knihy nasleduje po tejto výzve článok Siegfrieda Neumanna “Schwank und Witz als Medien sozialer Aussage: Bemerkungen zur Problematik der Schwank- und Witzforschung” (Humoristické rozprávania a vtip ako médiá sociálnej výpovede: poznámky k problematike výskumu humoristických rozprávání a vtipu), ktorý sa zaoberá teoreticko-metodologickými problémami v rámci folkloristiky. Neumann na príklade ľudovej slovesnosti ukazuje, že dejiny orálnej literatúry – v takom zmysle, ako ich definuje Honko – nie sú len dejinami vzniku, prípadne dejinami tradovania, ale v prevažnej časti dejinami o funkcii a pôsobení. Preto sa zaujíma o rozprávačov, prípadne poslucháčov, o skupinu podporujúcu humoristické rozprávania a vtip a pokúša sa zrekonštruovať ich skutočný život a ich predstavu o ňom. Týmto spôsobom sa mu podarilo definovať svoj objekt výskumu nielen na základe tradície, ale osvetliť ho aj v rámci zákonite štrukturovaného a meniaceho sa spoločenského celku. Autor chápe používanie pojmu “sociálna výpoveď” práve v tomto komplexnom zmysle. Jeho práce sa zakladajú na štúdií vychádzajúcej z jeho dizertácie “Der mecklenburgische Volksschwank. Sein sozialer Gehalt und seine soziale Funktion” (Mecklenburské ľudové humoristické rozprávania. Jeho spoločenský výskyt a spoločenská funkcia. Berlin 1964).

Etnologický výskum žije z tradície, to znamená z podrobnej znalosti materiálu z minulosti a prítomnosti. Pokúša sa nájsť kontinuitu vo vývoji a pracuje metódami ako je zbieranie – k tomu patria empirické výskumy a výskumy v archívoch – ako aj podrobný opis, analýza a interpretácia. Kritiky v 70. a 80. rokoch, ktoré tvrdili, že etnológia sa obmedzuje len na pozitivistické zhromažďovanie materiálu, prispeli okrem iného k tomu, že precíznu dokumentáciu nahradili viacznačné interpretačné metódy a teoretické náhľady sa už nezakladali na historickom vývoji, ale na povrchných pozorovaniach. Namiesto podložených argumentácií nastúpili problémovo

zamerané eseje. O to vítanejšie sa zdajú opäť nastolené úvahy o pozícii etnológie. Potreba orientácie síce vyžaduje medzidisciplinárnu spoluprácu, prízvukuje však zároveň tradíciami, metodickými možnosťami a potrebami poznania pestované špecifikum každého odboru. Pri seba-
bavčšej ochote viesť dialóg sa kontúry nesmú zotierať. Publikácia "Volksleben und Volkskultur in Vergangenheit und Gegenwart" tieto požiadavky spĺňa.

Susanne Hose

ŽIVOTA KULTURA ETNICKÝCH MINORIT A MALÝCH SOCIÁLNYCH SKUPÍN

Red. Jana Pospíšilová. Společnost přátel a odborníků Muzea romské kultury v Brně; Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky; Ústav lidové kultury Strážnice; Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, Aussenstelle Brunn. Brno 1996, 149 str. českého a slovenského a 166 německého textu.

Díky finanční podpoře programu Phare a za spolupráce výše uvedených editorů byla v Brně ve dnech 27.–28. 9. 1995 uspořádána konference k nedožitým sedmdesátinám O. Sirovátky; referáty vyšly za redakce J. Pospíšilové o rok později. Jsou uvedeny vzpomínkou R. Jeřábka na nedožitá sedmdesátiny jeho přítele a úvahou M. Stanka. Kniha byla veřejnosti prezentována v brněnském Etnografickém muzeu 21. 5. 1997 pouhý týden po zahájení velké česko-německé výstavy "Přestupní stanice Brno", která byla po celý květen 1997 přístupna v brněnské Moravské galerii a jejímž obsahem byly často unikátní materiály o emigrantech z Německa a Rakouska, kteří procházeli Brnem nebo zde dočasně pracovali v letech 1933–1939. Výstavu připravila Ing. T. Müllerová, známá brněnská německá kulturní pracovnice. O časové souslednosti obou podniků se zmiňujeme proto, že bohatě vybavený katalog této výstavy je nanejvýš zajímavou a věcnou paralelou k řadě poznatků, obsažených ve sborníku, o němž je řeč.

Dvacet tři badatelů, z toho 12 českých, 9 slovenských a 2 z Rakouska (Česka a Rakušan) se na konferenci vyjádřili zřejmě podle vlastního výběru k tematice, kterou se v poslední době intenzivně obírali, nebo kterou právě zpracovávají. Z oboru studia etnických menšin je to náčrt historie Romů v Čechách (J. Horváthová-Holomková, s. 16–19) a soubor poznatků o úloze a významu Židů v Bratislavě (P. Salner, s. 26–32) a v Banské Bystrici (A. Bitušiková, s. 33–38), kde se autoři soustředili jak na protizidovské tažení v letech 1939–1945, tak zejména na kulturní přínos židovských komunit k městskému životu. Slovanskou tematikou se zabývá M. Moravcová (s. 39–43) ve studii o vytvoření "vize Jihoslavana", která vznikla na základě názorů více než 200 studentů filozofické fakulty UK v Praze a týká se vztahu k jihoslovanským národům, společných rysů "Jihoslavana" a obrazu "každodennosti" jihoslovanských národů. Projevuje se kombinace starších názorových stereotypů a nových zkušeností z 90. let. Charváti na Moravě (E. Večerková, s. 44–50) jsou představeni z hlediska etnické heterogennosti, pochorvátštění příchozích, dobrého hospodářského postavení, vytváření charvátského povědomí a kontaktů s původní vlastní. Zajímavě jsou zachyceny obsáhlejší poznatky o sousedství s Čechy a zejména Němci a charvátské vnitřní, často protikladné a labilní vztahy národnostního uvědomění do r. 1939. Slovákům a Maďarům jsou věnována dvě vystoupení. M. Paríková (s. 55–59) upozorňuje na složité aspekty oficiálního přístupu k poválečné repatriaci na jižním Slovensku a na významnou úlohu lidové kultury v tomto procesu; E. Krekovičová (s. 60–68) se konkrétně věnuje vlivu slovenských písní a tanců při vytváření repertoáru Slováků v Maďarsku.

Kromě etnických minorit se autoři věnovali také menším společenským skupinám: žebrákům, figurkám a "lidem světem jdoucím" v prostředí Banské Bystrice (J. Darulová, s. 20–25), stolovým společností v Brně (K. Altman, s. 75–80), divadelním představením ochotnických společností (L. Sochorová, s. 81–83), germanizačnímu vlivu "Wandervogel", německého pěveckého sdružení, jehož představitelé působili na Spiši (H. Urbancová, s. 66–74) a srovnání sousedských vztahů v jihoslovenské vesnici a v bratislavském paneláku (Z. Škovierová, s. 84–89). Z této pou-

tavé a různorodé tematiky se vyčleňují poznatky ne pouze o lidech, nýbrž i o jejich oděvu: M. Ludvíková na příkladech ukazuje, že etnicita není jediným východiskem pro tu či onu formu německého či českého kroje zejména ve smíšených územích (s. 51–54).

Po oddílu sumárně nazvaném *Etnické minority, sociální a lokální skupiny* (s. 16–89) následuje oddíl *Češi v cizině* (s. 90–116), uvedený poznatkami S. Broučka o způsobu transferu a sociální adaptaci Čechů v severofrancouzské uhelné pánvi Pas de Calais (s. 90–98), kde sa sžívali mj. i s Poláky. O neskutečných podmínkách studia české menšiny v Rusku, na Ukrajině, na Kavkaze, v Moldávii, Kazachstánu a v Bělorusku hovoří na základě literatury z meziválečného období a na základě vzpomínkových vyprávění N. Valášková (s. 99–102), jejíž závěry doplňuje ústními i písemnými poznatkami přesídlenců z Malé Zubovštiny, Malinovy a z Běloruska z let 1991–1993 Z. Uherek (s. 103–109). O velmi pozitivním přínosu českých učitelů a profesorů, působících mezi dvěma válkami v Banské Bystrici, referuje obsáhleji S. Očenášová-Štrbová (s. 110–116), která neskrývá ani jejich nezáviděníhodný osud v r. 1938–1939.

Závěrečný oddíl je věnován čtyřem referátům na téma *Češi ve Vídni*. Jedním z ojedinelých, spíše teoretických zamyšlení ve sborníku je příspěvek vídeňského slavisty G. Fischera o Vídni jako velkoměstě s multikulturním společenstvím (s. 117–126), v němž jsou obsaženy představy o integraci versus asimilaci, o cizím a vlastním v přistěhovaleckém hnutí po 1945 a o jednotlivých vlnách československých emigrantů po 1948. Autor si podrobněji všímá projevů xenofobie, forem multikulturnosti a forem etnizace a jejího teritoriálního rozvrstvení ve Vídni dnes. Velmi konkrétním doplňkem je hutný výklad V. Mayerové (s. 127–136) o českém spolkovém životě ve Vídni od druhé poloviny 19. stol. do dneška. J. Pospíšilová (s. 137–143) seznamuje s programem a s prvními výsledky výzkumu české „staré“ menšiny ve Vídni, který uskutečnily pracovnice brněnského ÚEF AV ČR v letech 1994–1995 a při němž se seznámily s formami společenského i soukromého života nejstarší české generace, která si vytvořila vlastní okruh zájmů a priorit. Výzkum byl doplněn informacemi o etnomuzikologickém průzkumu (M. Toncrová, s. 144–147).

Sborník je zajímavou mozaikou názorů, výsledků výzkumu a dalším dokladem současných zájmů etnografů u nás. K jeho publicitě přispívá 149 stran českého a 166 stran identického německého textu, čímž odpadla péče o resumé. Některým příspěvkům, zejména o interetnických vztazích mohlo být věnováno více místa. Sborník je volným pokračováním obdobných prací pražských, bratislavských a vídeňských publikací z 80.–90. let, které z dalších hledisek objasňují danou problematiku. K dobré grafické úpravě mohl být i odpovědněji zkorigován, zejména v německé části.

Bohuslav Beneš

M. VRZGULOVÁ: ZNÁMI NEZNÁMI TRENČANIA: ŽIVNOSTNÍCI V MESTE 1918–1948

Vyd. Peter Popelka, Bratislava 1997. Obr., angl. res., 82 strán.

Zmyslom snaženia vied, ktoré sú označované ako spoločenské, je umožniť človeku pochopiť jeho miesto medzi inými ľuďmi a poskytnúť mu odpoveď na otázky smerujúce k poznaniu či už vzdialenejšej či bližšej minulosti. Nie však cez vedecké teórie a abstraktné konštatovania, ale cez pohľady a názory konkrétnych ľudí – členov spoločnosti fungujúcej a meniacej sa v reálnych časových, historických i teritoriálnych súradniciach. Splniť túto nie práve jednoduchú úlohu sa podujala PhDr. Monika Vrzgulová v publikácii *Známi neznámi Trenčania. Živnostníci v meste 1918–1948*. Primárnym podnetom k zacieleniu jej pozornosti na živnostníkov boli osobné skúsenosti a poznatky z domáceho postredia. Ako vnučka a pravnučka trenčianskych kožušníkov Kardošovcov mala možnosť postupne spoznávať, hoci len v retrospektívnom pohľade, no v reálnom rodinnom a spoločenskom prostredí hodnoty, postoje i celkový spôsob ich života. Tieto danosti i poznatky využila autorka už ako urbánna etnologička pri výskume slobodných remeselníkov a obchodníkov v Trenčíne – príslušníkov dôležitej spoločenskej vrstvy slovenskej spoločnosti v prvej polovici 20. storočia. Na základe archívneho bádania, výskumom v teréne a aplikáciou pre slovenskú etnológiu nových te-

oretických východísk, ktorými sa autorka (ako je uvedené na prebale knihy) dostala na rozhranie etnológie, sociálnej histórie a sociálnej psychológie, vznikla v slovenskej etnológii zatiaľ ojedinelá publikácia. A to ako témou, tak aj spôsobom jej spracovania. Všeobecne možno publikáciu charakterizovať ako špecifický druh tematicko-územnej monografie. Táto však nie je postavená výlučne na "klasickom" opise spôsobu života, jeho zmien u jednej spoločenskej vrstvy, ani na chronológii historických udalostí mesta v uvedenom období. Prístup autorky umožnil spojením dvoch pohľadov – "zhora" cez veľké historické udalosti, konkretizované do miestnych dejín a "zdola", cez rodinné i osobné životné osudy – vytvoriť pozoruhodný obraz života trenčianskych živnostníkov na pozadí dobových historických udalostí.

Otvára ho v prvej časti nazvanej *Živnostníci v Trenčíne*, v ktorej približuje ekonomický, spoločensko-kultúrny charakter Trenčína na počiatku 20. rokov, postavenie živnostníkov, konkrétne formy ich spoločenských kontaktov. Snahou autorky však nebolo len hlbšie spoznať históriu sociálnych vzťahov a ich formovanie pod vplyvom historických udalostí. Podujala sa sledovať aj vplyv historických zlomov na hierarchiu hodnôt živnostníkov a odraz jej zmien v spoločenskom živote mesta, vo formovaní jeho sociálnej štruktúry. Jednotlivým prvkom hodnotového systému živnostníkov sa venuje v samostatných statiach *Majetok, Pôvod, Seberealizácia a nezávislosť, Charakter a spôsobilosť, Lokálpatriotizmus*, sústredených v časti *Životné hodnoty živnostníkov*. Autorka tu vhodne prepája teoretické konštatovania a zovšeobecnenia vychádzajúce z výskumov s výpoveďami jej respondentov, ktoré nemajú len ilustračnú úlohu. Tým, že poskytuje princípy fungovania mestského spoločenstva videné najmä očami jednej jeho skupiny, odhaľuje pre ostatných obyvateľov súvislosti ich vlastného života, ktoré boli pre nich skryté, alebo ich poznali z iného pohľadu. Citlivo, no bez upustenia od vedeckého zámeru sa venuje aj takým "citlivým" otázkam ako je napr. arizácia. Hoci v centre pozornosti publikácie stojí Trenčín ako sociálny organizmus, cez konkrétne údaje o aktivitách živnostníkov sa čitateľ dozvedá mnoho konkrétnych údajov aj o stavebnom vývoji mesta i podobe jeho ulíc, námestí v sledovanom období. Tak sa anonymné a všedné miesta i budo-

vy zrazu naplňajú konkrétnymi ľuďmi, ich životnými osudmi, čo je pre poznávanie minulosti veľmi dôležité. *Rodina živnostníka v mestskom prostredí* bola ďalšou sférou záujmu autorky. V tejto stati analyzuje jej hlavné funkcie, úlohy členov v ekonomickej i sociálnej zložke. Naznačuje špecifiká späté s výchovou detí, odborného dorastu, s úlohou manželky ap. *Záver* na základe predchádzajúcich častí poukazuje na spojitost živnostníkov spreď roku 1948 s podnikateľmi po roku 1989 a na ich trvale významné miesto v živote mesta.

Dôležitou zložkou publikácie je jej obrazová časť, ktorá obsahuje unikátne dobové fotografie prevažne zo súkromných archívov. Ich výpovednú hodnotu autorka zvýšila širšími komentármi k jednotlivým vyobrazeniam (ulice, obchody, pamätníky, spoločenské príležitosti), ktoré často umožňujú porovnávať tvár mesta s odstupom viacerých desaťročí. Dvojazyčná (slovenská a anglická) forma komentárov spolu so súhrnom v anglickom jazyku výrazne rozširuje informačný dosah publikácie.

Pri kritickom pohľade na recenzovanú publikáciu možno poznamenať, že je na škodu veci absencia výberovej bibliografie k danej téme a o lokalite. Druhá kritická poznámka súvisí s faktom, že publikácia vznikala súběžne s kandidátskou dizertačnou prácou autorky. Preto v knihe, ktorá má odborne-populárny charakter, cítiť odlišný vedecký štýl, ktorý autorka občas použila pri vysvetľovaní alebo uvádzaní procesov a javov (napr. konštatovanie "Ako ukázal konkrétny materiál...", s. 76). S ohľadom na charakter knihy pôsobí príliš všeobecne aj teoretické objasňovanie procesov a mechanizmov fungovania sociálneho organizmu a postavenia živnostníkov v jeho rámci, ak nie je dostatočne vyvážené konkrétnymi reáliami, ktoré umožnia pochopiť a "odľahčiť" odborný text. Nejasne môžu pôsobiť v takejto publikácii aj použité odborné termíny, ak nie sú dostatočne objasnené (napr. sociálna mobilita, liberálne slobody). Publikácia *Známi neznámi Trenčania* je však nesporné významným príspevkom k poznaniu minulosti Trenčína zo špecifickej pozorovateľskej pozície. Spája sa v nej sebareflexia živnostníkov, prípadne pohľad na nich očami iných príslušníkov strednej vrstvy, s objasnením vplyvov a podmienok ich fungovania v konkrétnom meste. Dôležitá je skutočnosť, že kniha má čo povedať laickej ve-

rejnosti, najmä obyvateľom Trenčína, a že je zároveň hodnotnou materiálou i teoretickou prácou súčasnej slovenskej etnológie.

Fakt, že spracovaná téma naozaj leží v priestore, o ktorý by sa mala intenzívne zaujímať aj etnológia, naznačuje už konštatovanie "živnosť je spôsob života", vyslovené jedným z respondentov. Úlohou etnológie je odpovedať na otázky, aký vlastne bol tento spôsob života a prečo. Pozorný čitateľ sa v publikácii dozvie aj to, ako hľadať odpovede na tieto otázky i ako rozumieť nájdeným odpovediam.

Vydanie tejto knihy považujem nielen za dôkaz vedeckých, ale aj manažérskych schopností jej autorky. Využívajúc zrejme aj odborné poznatky získané práve pri skúmaní danej témy dokázala najsť podporu súčasných trenčianskych podnikateľov, bez príspevku ktorých by publikácia nevyšla. Na záver možno konštatovať, že knižný debut Moniky Vrzguleovej je skutočne úspešným a uváženým krokom, ktorým vstúpila do sféry etnologickej vedecko-populárnej literatúry.

Juraj Zajonc

zaměřením na Francii. Předmětem úvah jsou hlavně témata, týkající se manželství: akt sňatku, jeho různé pojetí, svatební obřad, podmínky k jeho uskutečnění, způsoby jeho zániku a obnovení. Zvláštní pozornost věnuje autor konfrontaci židovsko-křesťanského pojetí manželství s ostatními koncepcemi. Poukazuje na to, že každá doba a každý myšlenkový směr měly své vlastní výklady původu manželství, které charakterizuje a ilustruje množstvím dobových příkladů. Své myšlenky dovádí autor až k současnosti, k modernímu sňatku 19. a 20. století, k příčinám krize manželství a k možným alternativám manželské instituce v budoucnosti. Faktograficky bohatou knihu doplňuje obsáhlá bibliografie, poznámky a dodatky, které mohou být užitečnou věcnou pomůckou pro studium tohoto tématu. Z nich je zajímavý zejména slovníček sňatků, resp. výklad výrazů, souvisejících se sňatkem a manželstvím, definice sňatku a manželství a chronologický přehled institucionálních zásahů do sňatku prostřednictvím církevních a světských organizací.

Alexandra Navrátilová

JEAN-CLAUDE BOLOGNE: SVATBY

Dějiny svatebních obřadů na Západě. Z franc. orig. Histoire du mariage en Occident, vyd. nakladatelstvím Jean-Claude Latet v Paříži 1995, přeložila Barbara Chvojková. Praha, vyd. Volvox Globator 1996. 5. svazek edice Garuda, 390 s.

V ediční řadě Garuda vyšly v českém překladu dvě publikace, které zaujmou etnografy a folkloristy a v nichž se podařilo spojit populární výklad s odborným kulturně historickým pohledem. Kniha francouzského historika J.C. Bologna pojednává o dějinách sňatků na území křesťanské západní Evropy během dvou tisíciletí, tj. od nástupu křesťanství až po současný věk. Nejde v ní ani tak o historii svatebního obřadu, ale spíše o zachycení dobového obrazu představ o manželství a jejich konfrontaci. Těžištěm práce je období křesťanského středověku (od 16. století se katolické, anglikánské a protestantské tradice již příliš rozcházejí) s převládajícím

CLAUDE LECOUTEX: PŘÍZRAKY A STRAŠIDLA STŘEDOVĚKU

Z franc. orig. Fantômes et revenants au moyen âge, vyd. nakladatelstvím Imago v Paříži 1996, přeložila Barbara Chvojková. Praha, vyd. Volvox Globator 1997. 6. sv. edice Garuda, 221 s.

Autor je erudovaný francouzský historik, specialista na středověk, dlouhodobě se věnující studiu víry a pověr, spjatých s duší, záhrobím a kulturními předkům. Publikace je druhým, přepracovaným vydáním jeho knihy Zur anderen Welt (vyd. W.-D. Lange, Diesseits und Jenseitsreisen im Mittelalter. Bonn 1993). Na základě rozboru písemných pramenů, zejména církevní literatury, starých právních textů a islandských ság se zabývá strašidly v germánských zemích v období od 10.–18. století. Poutavým způsobem přibližuje čtenáři obry, trpaslíky, trolly a další stvoření, která lze pokládat za prapůvodní nebožtíky, zalidňující středověký a antický svět. Podrobnější pozor-

nost je venovaná predstavám o duši u starých Germánů. Celkovým pojetím knihy prolíná myšlenka, že smrt je přirozenou součástí Života, přechodným stadiem, v kterém jsou mrtví, z nichž se stali duchové, v neustálém styku s živými. V souladu s kosmogonickým pojetím světa a člověka vidí autor smrt ne jako zánik, ale jako formu transformace bytí. Kniha obsahuje patnáct kapitol. První část sleduje strach z mrtvých a hrůzu ze strašidel, pohřební rituály a postoj církve k přízrakům a strašidlům. Druhá část představuje různé druhy strašidel a přízraků, jejich jména, příčiny návratu a obranu proti nim. Třetí část je věnována záhrobí, posmrtným podobám duše, plodnosti strašidel a přerodu zlých nebožtíků v dobré. V čtvrté části jsou představena maskovaná strašidla a v závěru se autor zamýšlí nad smyslem víry v strašidla a příčinami jejího zániku. Knihu, ilustrovanou dobovými vyobrazeními, zakončuje doslov R. Boyera, poznámkový aparát a bibliografie. Je to čtivě napsané dílo, zajímavé pro laika i odborníka, které přináší mnoho dokladů a podnětných úvah o řádu světa, v němž i mrtví mají své místo.

Alexandra Navrátilová

HALBWACHS, MAURICE: PÔVOD NÁBOŽENSKÉHO VEDOMIA PODĽA E. DURKHEIMA

Bratislava, CHRONOS, 1997, 107 strán.

Emil Durkheim zastáva neodmysliteľné miesto v dejinách sociológie, v dejinách teórie a metodológie etnológie sa však spomína len v druhej línii. Durkheim – ako predstaviteľ sociálno-antropologickej evolucionistickej školy a zakladateľ francúzskej sociológie a sociológie náboženstva však bezprostredne reagoval na poznatky svojich súčasníkov – kultúrnych antropológov, a zároveň mladšie generácie bádateľov jeho práce inšpirovali a ovplyvňovali. Azda najviac sa k vzájomnej komunikácii s kultúrnou antropológiou Durkheim priblížil vo svojom diele *Základné formy náboženského života. Totemový systém v Austrálii*. Podobne ako Frazer a Tylor hľadal príčiny a okolnosti vzniku náboženstva.

Kým sa Tylor opieral o teóriu animizmu, Durkheim vychádzal z teórie totemizmu. Inšpirovaný bol najmä Jamesom Frazerom, hoci ten svoj vlastný vplyv na Durkheima údajne lutoval a Durkheimovu totemistickú teóriu odmietol. Na prácu Emila Durkheima vzápätí kriticky reagoval Bronislaw Malinowski.

Práve spomenutá Durkheimova práca sa v prerozprávanej podobe zo strany Durkheimovho žiaka a pokračovateľa Mauricea Halbwachsa dostala do rúk slovenského čitateľa. Útla knižka s fundovaným doslovom Jána Komorovského je praktickou pomôckou pre všetkých, ktorí sa chcú rýchle a ľahko oboznámiť s Durkheimovým myšlienkovým smerovaním. Takéto konštatovanie možno vyznieva pre vedecký prístup lahtikársky, avšak v podaní fundovaných autorov je sprístupnenie tohto základného religionistického diela (do slovenčiny dosiaľ nepreloženého) vítaným informačným prínosom.

Čitateľ sa zahĺbi do kritického prehľadného rozboru rôznych definícií náboženstva a hľadania jeho podstaty v každodennom živote. Podstatu definovania náboženstva Durkheim nevidí v predstavách o bohoch ale o duchoch, objavuje kategórie sakrum a profánum. Odlíšenie náboženstiev od mágie nachádza v existencii duchovných spoločenstiev (cirkví), pre náboženstvo nevyhnutných. Jadro knihy tvorí totemistická teória, v ktorej Durkheim konfrontuje svoje názory s Tylorovými a Spencerovými. Ako východisko mu poslužil materiál približujúci spoločenské zriadenie a kolektívne vedomie v klanoch austrálskych domorodcov. Čez vysvetľovanie pojmov mana, duch, duša, boh sa Durkheim prepracoval k názoru, že východiskom a ťažiskom novodobých náboženstiev nie sú dogmy a vysvetľovanie sveta, ale jeho skutočnou úlohou je podnietiť ľudí konať a pomáhať im žiť.

Je azda paradoxom dnešnej doby, keď sa často konštatuje stúpajúca religiozita obyvateľstva, a zároveň pokles rešpektovania cirkví, že sociológii náboženstva je venovaná len okrajová pozornosť. Súčasné problémy prejavov religie v každodennom živote nie sú v centre pozornosti ani v novo sa formujúcej religionistike. Táto publikácia zrejme osloví najmä etnológov, ktorí momentálne tieto medzery najviac vyplňajú.

Zuzana Beňušková

LEHOTSKÝ, JAROMÍR M.: SÁGA RODU IZÁKOVCOV

Prvý zväzok edície *Bibliotheca genealogica Slovaca*.

Martin, Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej 1997. Č.-b. foto, 55 strán.

Genealogický výskum na Slovensku narážal v predošlých desaťročiach na ideologické bariéry. Od 80. rokov však spontánne rástol záujem o rodinnú históriu; po prevrate vznikla genealogicko-heraldická spoločnosť s vlastným časopisom. Venuje sa výskumu rodinného pôvodu a príbuzenských vzťahov v historickom, právnom, spoločenskom i biologickom kontexte. Pozoruhodným výsledkom jej činnosti je knižná edícia *Bibliotheca genealogica Slovaca*. Na jej začiatku stála práca Milana Šišmiša: Po stopách Holubyovcov (vydal Obecný úrad v Zemianskom Podhradí 1996). Ako oficiálny prvý zväzok novej edície vyšla monografia Jaromíra Lehotského: *Sága rodu Izákovcov*, ktorá zvíťazila v súťaži o najlepšie genealogické diela roka 1995.

Ing. Lehotský sa tejto vedeckej disciplíny systematicky venuje až na dôchodku, pochádza však podľa hodnotenia Milana Šišmiša z "rodu genealógov". Jeho predok Ondrej Lehocký vydal koncom 18. storočia prvý lexikón šľachtických rodín v Uhorsku, prastarý otec, kremnický archivár Pavol Križko i otec Aurel Lehotzký, banský riaditeľ v Kremnici, opísali vývoj vlastnej rodiny, a sestra Darina, docentka histórie na Univerzite Komenského, patrila k priekopníckam moderného genealogického výskumu na Sloven-

sku. Jaromír Lehotský so súrodencami Darinou a Vladimírom pokračoval v sústreďovaní prameňov k dejinám vlastného rodu (zostavenie 13. a 14. zväzku *Diplomatára rodiny Lehotzký*). Najnovšia práca – našťastie publikovaná – sleduje predkov autorovej matky Miliny Lehotzkej, rodenej Izákovovej. Zaoberá sa najmä potomkami evanjelického učiteľa a hudobného skladateľa Ludovíta Izáka, príbuzenskými vzťahmi s rodinami Bachátovcov, Helvighovcov, Šenšelovcov, Rumannovcov, s rodinami Milana Rastislava Štefánika aj Milana Hodžu. Genealógiu tejto rodinnej vetvy sprístupňuje stručnou encyklopedickou formou. Sociálny historik, etnograf či sociológ ocenia konkrétny empirický materiál o sociálnej a geografickej mobilite slovenskej meštianskej rodiny (s prevahou učiteľov, evanjelických duchovných a právnikov), o sobášnej "stratégii", vzdelávaní detí, verejnej – najmä spolkovéj činnosti, o Lutherovom dome ako stredisku slovenských evanjelikov v Budapešti a pod.

Súčasným potrebám kvalitatívneho spoločenskovedného výskumu by prospelo, ak by autori novej genealogickej knižnej edície zaraďovali ku klasickým genealogickým tabuľkám aj genogramy – rodostromy doplnené údajmi o povolani, zmene konfesie, mieste bydliska, príp. chorobe. Tieto fakty často genealóg pozná, ale nepoužije ich, aby nepreťažil text. Na záver už len konštatovanie: hodnotená kniha a začínajúca edícia znamenajú dôležitý krok na novej ceste za rekonštrukciou sociálnych dejín. Na pokračovanie sa môžu tešiť nielen genealógovia, ale aj zúčastnení o výskum meštianstva či regionálni historici.

Elena Mannová